

*Tridesetletni jubilej
državne narodne šole
na Vrhniki
1904-1934*

ZGODOVINA TRGA IN ŠOLE

IZDAL IN ZALOŽIL KRAJEVNI ŠOLSKI ODBOR NA VRHNIKI
(PREDSTAVNIK STANKO HOČEVAR)

Ob tridesetletnici.

Z veseljem in ponosom se ozre vsak Vrhnčan in tujec na veliko ponosno stavbo na Vrhniki ob glavni cesti, ki nosi letnico 1904 in poleg tega še naslov „Drž. narodna šola“.

Vsak se vpraša, kdo je bil takrat pobudnik te lepe in še danes nove stavbe, in zato je sklenil učiteljski zbor na Vrhniki na svoji redni seji, da izda ob priliki 50letnice te nove šole, nje kratko zgodovino, katera naj predloži vsem veliko ljubezen do napredka g. Gabrijela Jelovška, tedanjega župana in predsednika kr. šol. sveta na Vrhniki, ki je le s svojo vztrajnostjo in neupogljivim značajem dosegel zgradbo tega kulturnega svetišča.

Kratek oris in zgodovino šole je sestavila Marija Petkovšek, učiteljica na Vrhniki, ki se ni bala truda pri zbiranju podatkov, ker se je kot dobra vzgojiteljica zavedala, da tudi tu vzgaja in da je treba tudi mladini povedati, koliko truda in dela je, predno se ji zgradi dom, iz katerega črpa nauke za vse svoje bodoče življenje.

Ker je pa zgodovina tukajšnje šole tako tesno zvezana z zgodovino Vrhnike, smo naprosili še g. prof. Habeta, da nam tudi on pripomore, da pridamo še zgodovino Vrhnike, kar je po njegovi lastni izjavi, to njegov prvi poskus. Napisati bi se dalo še mnogo, ali knjižica je namenjena v prvi vrsti naši mladini, da spozna zgodovino svojega kraja in da ve ceniti velika dela svojih prednikov.

Iz te male knjižice, ki naj ti bo vzgled dela, črpaj mladina ljubezen do svojega rojstnega kraja, vzbudi naj ti ob tridesetletnici šole spoštovanje do samega sebe, do kraja, do naše države, pokaže naj ti ta zgodovina, da le v skupnosti je moč naroda in da bomo le duševno in telesno usposobljeni lahko tekmovali z drugimi narodi.

Obenem pa naj ti bo knjižica tudi hvaležen spomin na vse one, ki te vzgajajo in vodijo v tvoji najlepši dobi življenja.

Na Vrhniki, 28. junija 1954.

Završnik Alfonz,
šol. upravitelj.

Zgodovina vrhniške šole.

(Napisala Marija Petkovšek.)

Na našem šolskem poslopju opazimo na vidnem mestu letnico 1904, torej praznujemo letos 50 letnico obstoja stavbe. Prav je, da se ob tej priliki spomnimo tistih let, ko so se vrhniški občani trudili, da svojim potomcem zgrade veličasten dom, v katerem se bo mladina vzgajala ter si pridobivala znanje, potrebno za življenje. Obenem pa se ozrimo nekoliko nazaj v one čase, ko so se po naših krajih ustanavljale prve šole in se je začela širiti omika med preprostim ljudstvom.

Prvi početki-šole na Vrhniki segajo tja v dobo cesarice Marije Terezije (1740—1780), ki je po vseh večjih krajih ustanavljala trivijalke, da bi s tem dvignila narodno prosveto. Težko je bilo takrat s poukom, saj ni bilo primernih prostorov in tudi ne knjig; primanjkovalo je zlasti požrtvovalnih učiteljev, ki bi se z ljubeznijo posvetili vzgoji in izobrazbi mladine.

O teh prvih letih kronika ne pove mnogo, pač pa omeni, da je leta 1796. učiteljeval na Vrhniki Janez Ozidek. Šola ni imela lastnega poslopja in je bila nastanjena v mežnji, ker je učitelj vršil tudi službo cerkovnika in organista obenem.

Napoleonova Ilirija (1809—1815) je dovolila slovenskemu jeziku vstop v šolo, zato se je tudi med ljudstvom širilo zanimanje za izobrazbo. Sicer je po odhodu Francozov v šolah zopet prevladala nemščina, vendar so Vrhničani spoznali, da se mladina nauči v šoli mnogo koristnega za življenje. Leta 1824. imamo v občini že precej močno dvorazrednico. Dotedanji prostori v mežnji so bili premajhni, zato je občina vzela v najem dve sobi v Jelovškovi hiši števil. 196 ter ju preuredila v učilnici.

Ker je število učencev stalno naraščalo, je začel občinski odbor razmišljati o novem šolskem poslopju. Težko pa je bilo rešiti to vprašanje, ker ni imela občina dovolj sredstev na razpolago. Leta 1852. sta se zedinili cerkvena in svetna oblast, da se mežnja primerno adaptira. V popravljenem poslopju sta bili dve učilnici, poleg pa še stanovanje za učitelja. S tem je dobila vrhniška občina lastno šolsko poslopje (današnja Stara šola).

Šolska kronika nam pove, da je leta 1855. razsajala na Vrhniki kolera, ki je med drugimi žrtvami ugrabila tudi več šolarjev.

Leta 1870. je bil v smislu državnega šolskega zakona ustanovljen Krajni šolski svet, čigar predsednik je bil Ignac Alojzij

Jelovšek, podpredsednik pa Andrej Lenarčič. Novoizvoljeni Kr. š. sv. je kmalu izprevidel nujno potrebo novega šolskega poslopja, saj je bilo v šolskem letu 1875.—76. v občini 689 šoloobveznih otrok, od katerih pa je posečalo pouk le 287 učencev. Vsi drugi niso obiskovali šole večinoma radi pomanjkanja prostora, le nekaj zanikrnežev je bilo vmes. Ker ni bilo na razpolago dovolj učilnic, se je v vseh štirih oddelkih vpeljal poldnevni pouk.

Potreba po novem šolskem poslopju, v katerem naj bi bilo prostora za vso šoloobvezno mladino, je bila vedno večja. Že novembra leta 1875. so člani Kr. š. sv. in zastopniki občine razpravljali o tem. Zediniti pa se niso mogli glede prostora in tudi ne glede velikosti stavbe. Zato so sklenili, da se vsa zadeva še enkrat temeljito preudari.

Med tem časom so morali staro šolsko poslopje zopet popraviti, a še vedno se niso mogli odločiti, kje naj bi stala nova stavba. Takratni dekan Martin Šlibar je ponudil kot stavbišče cerkveni travnik v bližini farne cerkve. Drugi, v pošteev prihajajoči prostor je bil med Lenarčičevo in Smukovo hišo. Mnogo Vrhničanov pa je bilo mnenja, naj se staro šolsko poslopje primerno poveča in zadeva bo rešena.

Meseca oktobra leta 1876. se je vršila seja za gradnjo novega šolskega poslopja, ki je po zrelem preudarku zavrgla vse ostale predloge ter določila, da se sezida novo poslopje na prvotno določenem prostoru — sredi trga v bližini sodnije.

Toda minilo je še več let, preden se je ta sklep tudi izvedel. Med tem časom je bila šola razširjena v štirirazrednico. Učiteljevo in cerkovenikovo stanovanje, ki je bilo v šolskem poslopju, se je porabilo za učilnice. Z malim prizidkom se je pridobilo sobo za šolsko pisarno in stanovanje za šolskega slugo.

Število učencev se je večalo, dobili smo deško in dekliško šolo, ki ju je upravljal isti vodja. Ko je bil leta 1897. otvorjen tretji dekliški razred, so ga nastanili v „Krištofovi hiši“ številka 62 na Hribu (današnja nova hiralnica), ker v šolskem poslopju ni bilo prostora.

Na seji 24. marca 1898. leta je Kr. š. sv. predlagal, naj se iz šolskega okoliša Vrhnika izločijo vasi: Velika in Mala Ligojna, Drenov grič, Lesno brdo, Sap, Sinja gorica in Bl. Brezovica ter se jim ustanove nove, oziroma zasilne šole. Deška in dekliška šola naj se iz sedanjih popolnoma nedostatnih prostorov premesti v novo poslopje, katero naj se sezida v bližini gostilne Mantova in se pri tej priliki razširi tirirazredna dekliška šola v štirirazrednico.

Novoizvoljeni šolski odsek je naslednje leto predlagal pod predsedstvom župana Gabrijela Jelovška, naj kupi občina od Ernesta Hribarja z Vrhnike št. 51 toliko prostora, kot bi se ga potrebovalo za stavbo. Odslej se je prav resno delalo na tem, da pride Vrhnika v najkrajšem času do tako potrebnega novega šolskega poslopja.

V začetku oktobra 1901. so bili poslani načrti za novo šolo višji oblasti v odobrenje. Mnogo debate je bilo radi ventilacije in centralne kurjave, ki je bila takrat pri nas še povsem neznan naprava. Ko je občinski odbor sklenil, da se kupi od Ernesta Hribarja zemljišče v velikosti 1 orala 800 sežnjev (7.524 m²) po 2 gl. 40 kr., je obenem poblastil šolski odsek, naj poišče denarno posojilo. Dobil ga je pri Kranjski hranilnici po 4,5%. Posojilo v znesku 160.000 K. naj bi se vrnilo v teku 55 let.

Ko so bili odobreni načrti, je bila 10. oktobra 1902. leta podpisana kupna pogodba med lastnikom zemljišča Ernestom Hribarjem in občino Vrhnika. Kupnina 10.040 K se je lastniku takoj izplačala, denar pa je začasno posodila „Kmetiska posojilnica“ na Vrhniki. Proračun za stavbo je znašal 118.147,95 K; v tistih časih velikanska vsota, in ni čuda, če se je marsikdo s skrbjo vpraševal, kdaj bo občina poravnala ta dolg.

Občinski odbor je nato pooblastil stavbni odsek, da po svoji uvidevnosti odda dela za šolsko stavbo na Vrhniki, oziraje se pri tem na zanesljivost stavbnega podjetnika in varujoč gnotne koristi občine. Dela je prevzela stavbna tvrdka Tönnies iz Ljubljane.

Pri pregledu terena so se pojavile razne težkoče. Ker bi talna voda utegnila pritiskati na šolsko stavbo, oziroma zid, se je moral graditi jarek od Nove ceste do Ljubljaničice, po katerem se talna voda odteka. Ker je bil svet mehak, je bilo treba tla pilotirati in marsikateri Vrhnčan se gotovo še spominja, kako so delavci zabijali pilote: zraven pa se je razlegal klic „Ho-ruk“!

Po stavbišču je mrgolelo delavcev, mnogo tujcev je bilo med njimi in stavba je rasla, rasla. Na sedanjem živinskem sejmišču so tesarji tesali bruna za ostrešje, otroci pa so pobirali treske ter jih odnašali domov.

Mogočna stavba je obetala biti kras Vrhnike. Domačini in tujci so postajali pred stavbiščem ter ugibali, koliko sob bo imelo poslopje. Kar neverjetno se jim je zdelo, da bo imel trg tako lepo šolo, ko so bila takrat še mesta zelo skromna v tem oziru.

Dasiravno je delo lepo napredovalo, se v novem poslopju še ni mogel začeti pouk v septembru 1904. Meseca decembra pa je bilo že vse izgotovljeno. S preselitvijo iz stare šole so pa še kar odlašali. Slučajno je nastopil po novem letu 1905 izredno hud mraz. V stari šoli so bile peči že slabe, po sobah se je kadilo, da ni bilo mogoče učilnic dovolj segreti. Vsled tega je Kr. š. sv. naprosil Višji šolski svet naj dovoli, da se sme začeti s poukom v novem šolskem poslopju. Od vlade poslani inženjer je ugotovil, da je vse v redu, nakar je dospelo dovoljenje.

Šolo je blagoslovil tedanji vrhniški dekan Lovro Gantar v četrtek 26. januarja 1905. Prisostvovalo je učiteljstvo in mnogo občinstva. Naslednji petek in sobota sta bila pouka prosta dneva, določena za preseljevanje. Učenci in učenke višjega razreda so

prenašali na poti čez Klis razna učila in skrbno pazili, da jim ni spodrsnilo na zglajenih tleh pred cerkvijo sv. Pavla. Ponosni so bili, da smejo prenašati škatlje z različnimi metulji, nagačene živali in vsakovrstne podobe. Radost jim je sijala z lic, ko so stopali po svetlih hodnikih nove stavbe in ogledovali krasno opremljene učilnice.

Kako začudeno so zrli v ponedeljek 30. januarja tudi drugi šolarji, ko jih je novi šolski zvonček vabil k pouku! Kar verjeti niso mogli, da bodo odslej v tem poslopju bogatili svoje znanje, da jim bodo ti svetli in zračni prostori drugi dom. Kaj čudno, če se je ta ali oni šolarček prvega razreda tako zagledal v svetle hodnike, da je korakal kar naprej v drugo nadstropje. Ker pa ni videl nobenega znanca, so mu stekle po licu bridke solze v bojazni, da se je izgubil.

Vrhnika je imela novo, moderno, vsem predpisom ustrezajoče šolsko poslopje, in kaj čuda, da je šel po deželi glas, da nobena občina nima enakega. In čigava zasluga je bila to pravzaprav? Mnogo ovir je moral premagati tedanji občinski odbor z županom Gabrijelom Jelovškom na čelu, saj je takrat misel za izobrazbo šele prodirala v širše plasti naroda. Uvidevnosti teh mož se moramo zahvaliti, da poslopje še danes, po 50 letih, ko se je šola razširila v osemrazrednico, odgovarja vsem zahtevam sedanjega časa. Vrhnčanom, ki so gradili to našo šolo, je gorela v srcu globoka ljubezen do mladine. Oni so se zavedali, da bo le šola dvignila slovenski narod na ono stopnjo izobrazbe, da bo mogel uspešno tekMOVATI z ostalimi narodi.

Mladina! Spoznala si, koliko truda je bilo treba, preden je zraslo to naše šolsko poslopje. Bodi hvaležna njim, ki so Ti zgradili ta drugi dom! Zavedaj se, da se je vse to vršilo le iz ljubezni do Tebe in ne zabi, da le pridno delo rodi uspeh!

Kratek oris zgodovine Vrhnike in njene okolice.

Francè Habe.

1. Njena lega in prehistorična doba.

Slovensko ozemlje, ležeče med Italijo in Nemčijo, je bilo že od nekdaj določeno za prehodno zemljo. Tu se končuje 1200 km dolgi hrbet Alp in tu se zajedajo proti morju kotline ob njihovem robu. Na drugi strani pa se ravno na tem mestu zaje tudi Jadransko morje najbolj proti severu s svojim zalivom. Tako je gorski svet med ljubljansko kotlino na eni in morjem na drugi strani najbolj zožen. Opisana proga med Alpami in Krasom, katerega najvišji del zove A. Penck „Jadranska vrata“, ima največje

prometne težkoče na robu Krasa, na vrhniški strani, kjer je potreben vzpon 188 m in na iržaški strani. Ti dve točki pa je bilo tem lažje premagati, ker ležita tik človeku najugodnejših selišč, Ljubljana in Vrhnika na eni ter Trst na drugi strani.¹

Ljubljana, predstavljajoča edini primer plovnosti alpske reke, je skrčila rimsko pot preko Hrušice (882 m) do Ogleja na 90 km. Vsi ti momenti so še bolj podčrtali pomembnost Vrhniške v prometnem oziru, ker so se na črti Ljubljana—Vrhnika stikala v vseh časih evropska pota s severa na jug in iz panonske kotline na zapad.

V ledeni dobi je bilo nad Ljubljanskim barjem prostrano jezero. Ob njem so bile odkrite stavbe na koleh pri Igu in Notranjih gorica. Vemo, da drži pri Igu važna pot tik mimo nekdanjega jezera in prav tako pri izstopu Ljubljane. Istotako leže Notranje gorice v sredi med iztokom Ljubljane in Navportom. Tu pa se konča ob jezeru zelo stara iz Italije prihajajoča prometna pot. Naše stavbe na koleh niso bile torej nič drugega kot prometne postaje za prelaganje tovorov. Blago, ki je prišlo sem po suhem, so tu odpravljali dalje vodnim putem in obratno. Seveda pa ta promet ni bil tako obsežen, vendar začetki so tu. Te prometne poti, ki se odražajo ob koncu novo kamene in začetku bronaste dobe le v legi naselbin, so se ohranila skozi tisočletja.²

Da je bila Vrhnika naseljena že v predzgodovinski dobi, kaže tudi stara pripovedka o Jazonu in Argonavtih. Jazon, ki je ugrabil zlato runo v Kolhidi ob Črnem morju, je bežal po Donavi in Savi ter Ljubljani do Nauporta. Tu so si Argonavti natovorili ladjo na ramena in jo odnesli na Jadransko morje. Po resničnih zgodovinskih virih sega poročilo o tej prometni poti v tretje stol. pred. Kr. Iz predzgodovinske dobe je zlasti znan prevoz bakra preko naših dežel. Drug dokaz razvitega prometa so izdelki ljubljanske keramike, ki so raztreseni prav po vseh deželah do Notranje Avstrije.³

2. Rimski Nauportus.⁴

Po ustanovitvi Ogleja 181. leta pr. Kr., so Rimljani skušali osvojiti tudi naše kraje, zavedajoč se važnosti obmejnega gorskega pasu med Italijo in Panonijo. Trajna osvojitev pa je uspela šele cesarju Avgustu v l. 15.—9. pr. Kr., ko je bil udušen upor Japodov, bivajočih ob robu Krasa. Kajti ravno do Vrhniške in podnožja Krasa so stanovali Keltski Tauriski. Še za istega cesarja je bila zgrajena vojaška cesta od Ogleja preko Hrušice in Longatika na Nauportus in Emono. Ta cesta preko Julijskih Alp (per Alpes Julias) je predstavljala po političnem pomenu drugo najvažnejše Alpsko področje, ker je tvorila vrata k zelo važ-

nemu kolonizacijskemu področju obdonavskih panonskih pokrajin.⁵ Odtod tudi izvira tako velik pomen Nauportus v starem veku.

Prvo zgodovinsko poročilo o tej važni prometni poti prinaša grški geograf Strabo⁶ v prvem stoletju pred Kristusom, kjer pravi, da „prevažajo preko Okre (Hrušice) blago na vozovih iz Ogleja v Nauportus. Od tu pa ga odpravljajo naprej vodnim putem do Donave in v tamkajšnje dežele. Mimo Nauportus teče namreč plovna reka, ki prehaja iz Ilirije in se izliva v Savo, tako da je blago lahko spraviti v Sigestiko (Sisek) ter k Panoncem in Tauriskom.

Avgustova doba je bila za Nauportus sam in okolico, doba velikih javnih del. Tacit.⁷ rimski zgodovinar, poroča, da so bili v Nauportus odposlani vojaški oddelki graditi ceste, mostove in za druge potrebe. Na drugem mestu poroča, da so morali vojaki kopati tudi prekope. Vodna struga Ljubljaničice kaže danes skoro ravno črto. Če pomislimo na neznan padec proti Ljubljani (0,4 m), tedaj si ne moremo misliti, da bi Ljubljaničica že prirodno tekla v tako ravni črti. Po domnevah številnih zgodovinarjev,⁸ so že Rimljani regulirali strugo ter s tem olajšali plovbo in osuševanje barja. Mimo hriba sv. Ane so zgradili posebno strugo za odvažanje podpeškega kamna, ki so ga rabili za stavbe v Emoni. Obe strugi sta ostali še dolgo v uporabi, ker bi se sicer struga stare Ljubljaničice ne ohranila tako dolgo.⁹ Barje samo so tako dobro osušili, da so celo peljala posamezna pota preko njega.⁹

Nauportus je imel dve središči: vojaško na mestu sedanje župne cerkve sv. Pavla v Hribu in trgovsko središče ob Ljubljaničici. Od rimske ceste, vodeče ob robu barja, se je pri konzervnih tovarnah Globus, tam, kjer vodi danes pot v Sinjo gorico, odcepila rimska pot in peljala preko Ljubljaničice na naselbino na desnem bregu, kjer so danes Dolenje njive.^{9a} Most, ki je vezal oba dela naselbine ob Ljubljaničici, je bil po poročilu Gabrijela Jelovška viden še leta 1898. Pozneje so pa tudi te ostanke kolov odstranili, da ne bi ovirali plovbe ob nizki vodi. Na Dolenjih njivah je morala biti precejšnja naselbina, ker so se našli številni ostanki mozaičnih tal, sestavljenih iz najraznovrstnejših kamenčkov, ostanki zidovja in rimske opeke. Še danes se naleti pri oranju često na razne ostanke zidov. Na polju tik mostu je kopal pokojni vrhniški župan G. Jelovšek in našel ogromno število svinčenega želoda (glandes), okrog 600 kosov, ki so ga uporabljali pračarji.¹⁰ To je najvažnejše najdišče tega orožja na ozemlju bivše Avstrije.

Približno po „Stari cesti“ je tudi nekdanj peljala rimska pot skozi vojaški tabor na mestu farne cerkve sv. Pavla. Ob njej so že v rimski dobi, prislonjene ob sv. Trojico, stale različne stavbe. Tako je naletel posestnik Ivan Mihevc¹¹ pri prekopavanju zemlje za svojo hišo na rimski grob iz rezanih opečnih sten, v ka-

terem je bilo več pridakov, tako dobro ohranjen glinast vrč, steklen balzamarij ter steklena žara. Rimsko taborišče, ležeče tik ob prehodu iz ravnine v dvigajoči se Kras, je bilo silnega vojaškega pomena, ker je branilo vsakemu nepoklicanemu gostu pot v Italijo. Zid tega taborišča je šel na vzhodni strani pokopališča med Novo cesto in pokopališčem, odtod mimo hiš. št. 256 (Leskovec), nato se obrnil proti Gradišču, kjer je šel po terenu hiš. št. 259, 263, vzporedno s sedanjo cesto ter preko „Stare ceste“ nekako do hiše št. 283 v Hribu. Odtu je potekal zid v ravni črti do hiše št. 278 ter dalje ob kaplaniji mimo farovške doline do stolpa na oglu, ki je stal tu, se obrnil v ravni smeri preko pokopališča in se združil s stolpom za pokopališčem.^{11a}

V taborišču leži danes farna cerkev sv. Pavla, več poslopij ter pokopališče. Na vsakem oglu je stal obrambni stolp. Viden je zid še danes najbolj na južni strani cerkve ob robu „Farovške doline“, dalje na njivah za vojaškim pokopališčem. Drugod so njegovo sled uničile stavbe in ceste (viden v Gradišču le še na vrtu g. Tršarja). Najdaljša stranica zidu je merila 179 m. Tabor obsega prostor 276 ha in je tu bilo mesta za 1 kohorto.^{11b} Zid je debel 4 m in najbrž v zvezi z utrdbo na hribu „Turnovše“ nad Tržaško cesto.¹² Ta antični kastel je odkril 1882. l. pokojni G. Jelovšek. Utrdba je imela v premeru 19 m, njen zid pa je bil 2 m debel in iz lomljenega kamna.¹²

Od taborišča na Hribu je peljala cesta v sedlu med Ljubljanskim vrhom in Raskovcem proti Longatiku. Za kako važno je smatrala rimska država to črto, je najboljši dokaz silen „ajdovski zid“.¹³ Ko je država postajala vedno manj odporna in je bila njena osvajalna moč vedno manjša, so se začele oči barbarov obračati na cvetočo Italijo. Zato je bila primorana v 3. stol. po Kr. zgraditi orjaško obrambno zidovje, južno od Naurporta, imenovano zapora Julijskih Alp (claustra Alpis Juliae). Zid je bil 10 km dolg, nad 1 m debel in 2–3 m visok. Obrambnih stolpov je imel kot je ugotovljeno 62, 50 pa je bilo izkopanih. Ti so četverkotni, 3–6 do 4–8 m široki in stoje na notranji strani^{13a} zidu proti jugu, Italiji. Njegovo strateško važnost so še povečavali številni obrambni stolpi in ugodno izbran položaj na terenu, tako da je bila strma stran pobočja vedno na severni strani zidu. Še danes ga moremo slediti od Verda nad Gradarjem (značilno ime!) čez železnico vodeč, visoko pod Ljubljanski vrh (150 m pod vrhom), dalje zopet čez Mirško pot preko Lahovega senišča, sinjgoriških in blatnobrezoviških parcel, je bil križan pod Krvavo jamo od Sevniske poti. Odtod dalje je vodil preko Dolinske poti na „Staro cesto“ proti Logatcu, kjer je rimska cesta šla skozi zid 2 km nad današnjim Štampetovim mostom, dalje po vzhodnem pobočju Raskovca čez Leskovo dolino na državno cesto na Vrhu pri cesarski hiši. Odtod je šel zid direktno čez Strmco (601 m) na Jerinov grič (555 m) in dalje na vrh Špekla

(708 m) pri Zaplani, kjer se konča. Njegov najbolj viden del je pod Ljubljanskim vrhom, drugače pa so ostale le še nizke groblje preko katerih rastejo mogočne smreke.

Rimske naselbine so bile raztresene tudi po okolici. Poleg Bistre in Frtice¹⁴ je bila precej močno naseljena Hruševca,¹⁵ osamelec nad železniško postajo. Tu je pokojni G. Jelovšek izkopal mnogo temeljnega zidovja, rimske okrogle opeke in novce raznih rimskih cesarjev. Od Rimljanov so bile naseljene tudi Mirke (ime je nastalo od latinske besede Murus, t. j. zid), kjer so bili morda že takrat poznani topli vreli (danes Furlanove toplice). V „Hrastju“ pri Mirkah so bile 1855. leta najdene rimske žare.

V bližini Vrhnike so imele svoje letno taborišče 3 legije, 8., 9. in 15., ki so tu kultivirale barje in gradile ceste. Po Avgustovi smrti l. 15. po Kr., ko je nastopil vlado cesar Tiberij, je poveljnik tega letnega taborišča, Junius Blaesus, za nekaj časa prenehal z vojaškimi vajami. Ko je hotel zopet z njimi začeti, so se mu legije, ki so taborile v Emoni, uprle. Neki Percenius, bivši gledališki igralec, je nahujskal legije proti poveljniku. Blaesus je o tem izvedel, upornike svaril in nekatere kaznoval. Nekaj oddelkov je poslal iz Emone v Nauportus popravljat ceste in graditi mostove. Ko so vojaki tu izvedeli o uporih v Emoni, so se tudi oni uprli, odpovedali poveljnikom pokorščino in plenili po Nauportu in bližnjih vaseh. Trdnjavskemu poveljniku so navezali težak tovor na hrbet in ga med glasnim zasmehovanjem gonili po vežbališču. Končno je prišel v Panonijo sam cesarjev pastork Drusus, pa tudi on ni pri upornikih ničesar opravil. Neko noč pa, ko so zopet plenili po Nauportu, je nenadoma mrknila luna, kar so smatrali za napoved hude kazni, ki jo bodo prejeli, ako ne prenehajo z uporom. Neki Vibius, ki je preskrboval vojsko s proviantom, je vojakom razdelil živež in jih s tem potolažil.¹⁶

Številni rimski trgovci, ki so vedno spremljali vojaška taborišča, stari dosluženi veterani, ki so kolonizirali in kultivirali okolico ter živahen promet na takratni svetovni poti v Podonavje in na sever, vse to je privedlo do precejšnjega razvoja in blaginje Nauporta, tako da ga Tacit stavlja v vrsto pokrajinskih mest (municipii instar).¹⁷ Tu sta zgradila lokalna oblastnika Gaj Fabi Korbo in Publij Petronij na stroške občanov svetišče, posvečeno rimskemu vodnemu božanstvu Ekvorni.^{17a} Nauportus se je ponašal tudi s stebriščem, ki so ga dali zgraditi Kvint Enej in Mark Fulginas Filogen.^{17b} Vsi ti oblastniki so živeli v dobi okrog Kristusovega rojstva. Krščanstvo se je širilo iz Ogleja. Edini spomin iz te dobe predstavlja nagrobnik Kanutije Pavle in Fulgine Prokle, vzidan v zunanjo stran farne cerkve svetega Payla.^{17c}

Oslabljeni rimski imperij so od 4. stol. po Kr. dalje stalno napadali iz različnih strani barbarski narodi s severa, 452. leta

po Kr. je hunski kralj Atila na potu v Italijo razdejal Emono. Skoro gotovo je tudi takrat Nauportus občutil hunsko drhal. Kajti tod mimo je šla struga, po kateri je drl veletok ljudstev proti jugu v Italijo in na Balkan, od katerih zadnji so prišli Slovenci v 6. stol. in stalno naselili naše kraje.

3. Vrhnika v srednjem veku.

Od preseljevanja narodov dalje, tja notri v 12. in 15. stol., je zavita zgodovina Vrhnike v temo. Na osnovi rimskih cest, ki so bile uporabljane tudi v srednjem veku, se je začel razvijati promet zopet proti Jadranu in Italiji, zlasti ko so zrastle mogočne Benetke in se je podal Trst 1382. leta pod habsburško zaščito. Isti vzroki, ki so doprinesli blagostanje in razvoj Nauporta, so povzročili tudi razvoj srednjeveške Vrhnike (Oberlaybach, Verchnikh): njena lega ob evropsko prometni poti in plovba po Ljubljani. Razlika med obema je le ta, da se je trgovsko središče ob Ljubljani pomaknilo malo navzgor na današnji „Breg“ na levem bregu reke. Nasprotno pa se je v Hribu točno na mestu nekdanjega rimskega Nauporta razvilo srednjeveško selišče, katerega jedro je tvorila farna cerkev sv. Pavla. Poleg teh dveh delov pa se je v srednjem veku razvil tudi tretji del Vrhnike, Vas, ležeča med Hribom in Bregom „ob potoku“ in pod sv. Trojico. Prvič se imenuje v listini iz leta 1450,¹⁸ ko podeli Friderik st. Niklasu Dreissigerju in njegovi ženi Ani dvor na Vrhniku „in dem Niederdorf“ v dedno last. Medtem, ko so na Bregu prebivali večinoma čolnarji in trgovci, je bila Vas naseljena le po kmetiskih ljudeh. V Hribu pa se je začela že zelo zgodaj razvijati usnjarska obrt, ki sta jo ustvarili ugodna lega in zadostna vodna sila.

Na Vrhniku so gospodovali Vrhniški gospodje. Prvi znani je Geyselprecht Vrhniški.¹⁹ Iz leta 1518. se omenjata v neki darilni listini bistriškemu samostanu vrhniška gospoda plemiča Heinrich in Gottfried.²⁰ Leta 1594. se imenuje neki Mainhard z Vrhnike.²¹ L. 1408. pa je zadnji potomec te rodbine Albrecht Vrhniški^{21a} prodal svojo desetino na Vrhniku in Verdu bistriškemu samostanu. Po Valvazorju so v sredi 14. stol. gospodovali nad trgom šentpeterski gospodje (Herrn von St. Peter),²² in sicer v letu 1525. Albreht Št. peterski, ki je kot poslednji svojega rodu umrl leta 1570. Preostalo šentpetersko, imenovano Lukrecijo, je poročil Jurij Turjaški. Za turjaškimi so gospodovali na Vrhniku pl. Barbo.²² Valvazor pripoveduje, da je v letu 1574. gospod Sebalt Barbo v jezi zabodel svojega sina kaplana Barbo. Za njimi je prešla Vrhnika v last knezov Eggenbergov.²² Ivan Kristian Eggenberg, zadnji svojega rodu, je umrl 1717. leta.²³ Večina njih dediščine je pripadla Habsburžanom.

Tudi Vrhniki niso prizanesli Turki v svojih roparskih pohodih. Obiskali so jo leta 1425., 1431., 1476. in 1497.²⁴ Valvazor pripoveduje, da sta dva turška roparja hrovaško oblečena in vešča vsakovrstnih jezikov potem, ko sta se v župnišču najedla in napila, pograbila župnika, ga zvezala in odpeljala s seboj. Ker pa je odvedeni močno kričal, je privabil nekaj ljudi, ki so sicer še rešili duhovnika, roparja pa sta jo popihala v gozdove logaškega Ravnika.²⁵ Za vednih turških vpadov je deželna obramba požrla mnogo denarja. Prišlo je celo tako daleč, da je deželni knez nadvojvoda Ferdinand 1526. l. segel po skrajnem možnem sredstvu. Ukazal je pobrati vse cerkvene dragocenosti in jih potem prekovati (primerjaj s svetovno vojno!). Največ je pri tem utrpela župna cerkev sv. Pavla na Vrhniki in bistriški samostan.²⁶

4. Vrhniška župnija.

Slično kot v rimski dobi, se je tudi v srednjem veku širila krščanska vera po naših krajih predvsem iz Ogleja. Po delitvi, izvršeni za Karla Velikega 811. leta, je pripadala Vrhnika pod oblast oglejskega patrijarha. Vrhnika je prvotno spadala z vsemi podružnicami v porečju Ljubljaniце k razsežni šentpeterski fari v Ljubljani.²⁷ Prvič se omenja župnija 1518. leta, ko je bil vikar pri sv. Pavlu neki Matej. Na isti listini se omenjata vrhniška gospoda Hainrich in Gottfried, župan pa je bil takrat neki Anže (Jans von Oberlaybach schulcecz).²⁸ Iz leta 1402. je znan vikar Konrad, ki je blagoslovil pokopališče bistriškega samostana. Okrog leta 1408. pa zopet nastopa neki vikar Matej.²⁹ S tem letom je Vrhnika postala samostojna fara. Št. Peter ji je odstopil razen Vrhnike še Veliko Ligojno, Blatno Brezovico, Staro Vrhniko, Bevke in Žažar.³⁰ Polagoma pa se je njen obseg znatno povečal, tako da je vrhniška župnija obsegala tudi vse one župnije, ki so se pozneje ločile od nje: Logatec (1689), Rovte (1694), Godovič (1724), Hotederšica (1746), Zaplana (1787) in Podlipa (1790).³¹ V Valvazorjevem času, 1689. leta, je štela Vrhnika 27 podružnic.³²

Patron šentpeterske fare je bil do 1555. leta oglejski patrijarh. Leta 1560. pa je patrijarh Nikolaj odstopil župnijo sv. Petra avstrijskemu vojvodi Albrehtu II. Modremu, oziroma njegovemu sinu Rudolfu IV. Ustanovitelju. Po ustanovitvi ljubljanske škofije leta 1461. je prešla tudi Vrhnika pod patronat in oblast ljubljanskih škofov.³³

Po protokolu pobranih cerkvenih dragocenosti iz leta 1526., je razvidno, da so obstojale že vse cerkve sedanje vrhniške župnije razen sv. Trojice v trgu. Župna cerkev sv. Pavla je najbrže že 4. na tem mestu.³⁴ Ko so podirali tretjo cerkev leta 1850., so zasledili v temelju sledove treh starejših cerkva. Po njihovih sledovih sodeč, je merila prva cerkev le 29 čevljev. Kdaj se je ta zidala, ni znano. Vsekakor ne moremo postaviti cerkev sv. Pavla

ne v staro krščansko dobo, ne v čas pokristjanjevanja Slovencev v 8. in 9. stol. Sv. Pavel ni imel svojega praznika, praznoval se je skupno s sv. Petrom. Leopold Podlogar domneva, da se je zidala cerkev na Vrhniki okrog leta 1290.³⁵ Druga cerkev je bila zidana v začetku 15. stoletja, ko je postala Vrhnika samostojna župnija. Merila je 40 čevljev. Tretjo cerkev na tem mestu pa so začeli zidati 1628. l., ko je stara pogorela. Po poročilu Tomaža Hrena, ljubljanskega škofa, ki je posvetil temeljni kamen nove cerkve 27. aprila³⁶ istega leta, je bila stara cerkev odločno premajhna za vse župljane, tako da so morale stare ženske in otroci stati zunaj. Kako hitro so novo cerkev zidali, ni znano. Posvečena je bila šele 1631. leta po novem škofu Rajnaldju Scarlichiju ob priliki vizitacije. Cerkev je bila precej manjša od današnje cerkve sv. Trojice. Pokopališče se je nahajalo okrog cerkve. Do l. 1836. se je pokopavalo na njem. Tega leta je divjala po vseh avstrijskih deželah kolera, ki so jo zanesli k nam avstrijski vojaki iz Italije.³⁷ Ker je umrlo precej ljudi, so za silo ogradili prostor na sedanjem pokopališču in tu pokopavali (pokopavanje se tu vrši že 98 let!)³⁸

Ker pa tudi ta cerkev ni več zadostovala za naraščajoče prebivalstvo, je začel dekan Pečar Andrej misliti na novo. Že jeseni 1850. leta so začeli staro cerkev podirati. 17. oktobra 1852. leta na žegnansko nedeljo pa je že posvetil novo mogočno stavbo ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf. Načrt zanjo je izvedel stavbni adjunkt Jože Schöbel, stabna dela pa so bila dana Matvezu Medvedu. Stala je 70.000 goldinarjev, brez tlake.³⁹

Najmlajša vrhniška podružnica je priljubljena Sveta Trojica na holmu nad trgom. Valvazor pripoveduje, da se je na hribčku „Na Košaci“ prej večkrat videla neka čudovita svetloba vsak četrtek zvečer. To je dalo povod, da so začeli graditi cerkev okrog leta 1630.⁴⁰ Zidali so jo pa zelo dolgo, tja do 1693. leta, ko je šele bila posvečena. Kmalu je postala najbolj slovita cerkev in zelo obiskana božja pot, zlasti v osemnajstem stoletju. Imela je celo lastno bratovščino Sv. Štefana, ki je bil patron za lastnike konj ter posebno romarsko hišo. Pridobila si je zelo veliko premoženje. Najbolj so se pa zanjo brigali Jelovski, ki so bili skoz stoletja njeni ključarji.⁴¹ Kapelice božjega pota okrog cerkve in obdan prostor z zidom so dali cerkvi še bolj lice božje poti. Po Valvazorjevi sliki je zunanjščina ista kot danes, le da ni bilo arkad in kapelice zgrajenih okrog l. 1700.⁴²

Med znamenitimi vrhniškimi župniki se omenja Konrad Glušič,⁴³ rodom iz Komna na Krasu. Na dvoru cesarja Ferdinanda je imel službo dvornega kaplana in miloščinarja. Ker pa od tega ni mogel živeti, mu je cesar naklonil dohodke vrhniške župnije. Duhovniške posle je izvrševal po svojem vikarju (1549 do 1553). Pozneje je postal ljubljanski škof (1570—1578). V prvi polovici sedemnajstega stoletja je bil župnik Krištof Janez Ra-

dovič⁴⁴ (1636—1674), poznejši tržaški kanonik, ki je zapustil vrhniški cerkvi vinograd izven Trsta pri Grimani.⁴⁴ Kot rojen Vrhničan je edini župnikoval Matija Treven (1675—1682), rojen 1617. l. in posvečen v mašnika na naslov bistriškega samostana. Vplival je, da je Bistra kot podružnica ostala pri Vrhniku. Po njegovi izjavi je štela vrhniška župnija 1665. leta 5262 duš.⁴⁴ Po kanonični vizitaciji iz leta 1665, je razvidno, da se kaplanom ni preveč dobro godilo, ker so morali skrbeti za hrano in stanovanje. Starejši kaplan si je kupil v škofiji podložno podruštvo, mlajši Miha Tacel, pa je imel bolj oddaljeno stanovanje. Šele župnik Matija Treven je nato kupil kajžo za kaplana.⁴⁴

Med duhovniki v novejši dobi, je omembe vreden dekan Luka Marenik (1777—1799), ki je daroval cerkvi 1000— gld. V novejši dobi so znameniti zlasti Andrej Pečar, dekan (1849—1864), graditelj nove cerkve Sv. Pavla, dalje kaplana Peter Bohinc, ki je leta 1895 ustanovil rokodelsko društvo in Matevž Sušnik, poznejši župnik v Rovtah in pobudnik graditve vrhniške mlekarnе.⁴⁴

5. Vrhniška okolica.

Znaten vpliv na razvoj vrhniške zgodovine je imel v kulturnem in verskem oziru 1255. leta po Koroškem vojvodu Bernhardu ustanovljeni samostan v Bistri.⁴⁵ Njegov sin Ulrik III. ga je dotiral z znatnimi posestvi okrog Vrhnike, tja do Rakitne, Cerknice in Brekovnice pri Rovtah. Prvi svoj višek je dosegel samostan v 14. stoletju. Oproščen je vseh colnin in mitnin. Oglejski patrijarh inkorporira 1394. leta cerkniško faro samostanu.⁴⁶ Poleg tega se je ponašala Bistra z mogočnimi zaščitniki, celjskimi grofi, ki so ji dali posestva in desetine, tako Herman I. prosto mitnino pri Postojni, zlasti pa Friderik II. in Veronika Deseniška, ki darujeta samostanu mnogo denarja in drugih cerkvenih potrebščin.

V petnajstem in še bolj v šestnajstem stoletju pa je začel samostan propadati. Turški navali, vojna z Benečani in s tem v zvezi silne kontribucije, ki jih je zahteval deželni knez Ferdinand, med katere spada zlasti predaja vseh cerkvenih dragocenosti 1526. l., vse to je močno prizadelo samostan. Toda še bolj kot vse ostalo, so pa doprinesli k razpadu Bistre ne le v gospodarskem, ampak tudi v verskem oziru protestantski časi.⁴⁷ Samostansko poslopje je razpadalo, stari redovniki so izumrli, naraščaja pa ni bilo, tako da je v samostanu bival več desetletij poleg priorja le še en redovnik ali kaplan. Prišlo je tako daleč, da je mislil nadvojvoda Karel dati samostan kot dotacijo jezuitskemu kolegiju v Ljubljani. Končno pa je bil dan le v najem, in tako prišel celo v protestantske roke.⁴⁸

Šele prior Primož Jobst (1592—1597) je zopet uredil samostan, ki je z dobrimi priorji-gospodarji dosegel v sredi sedem-

najstega stoletja velik procvit in zaokrožil svojo gospodarsko posest. Samostan je imel svoja posestva v sledečih županijah:⁴⁹ Verdu z Mirkami, Borovnici, Prevaljah, Kamniku, Begunjah, Bezuljaku, Podlipi, Igu in Ligojnah. Posestva je imel dalje tudi na Gorenjskem, v Vipavi in v Istri (vinograde) ter svoj dvor v Ljubljani. V dobi prosvitljenega absolutizma je Jožef II. (1780 do 1790) ukinil samostan za zadnjega priyorja Bruno Ortlerja, 29. januarja 1782. leta. Ob ukinitvi je imel šestnajst menihov. Samostansko cerkev so podrli 1808. leta, posestvo samo pa je pripadlo verskemu zakladu.⁵⁰ Leta 1826. je kupil gospostvo Bistvo Franc Galle za 113.500— forintov, čigar rodbina ga ima še danes v lasti.⁵¹ Samostan je večkrat prezidan. V arhitektonskem oziru je značilen le križni hodnik, levi trakt z dvoriščno arhitekturo in fasada ter kapela iz rokokoja.^{51a}

Samostan v Bistri je vplival na okolico Vrhnike v verskem, kulturnem in gospodarskem oziru. Z vzdrževanjem samostanske šole in zlasti s pisanjem ter prepisavanjem rokopisov je vršil važno kulturno delo. Imel je tudi svojo precejšnjo knjižnico. Posebno dragocen je rokopis brata Nikolaja „De civitate Dei“ (o božji državi), okrašen s krasnimi inicijali (danes v ljubljanski državni knjižnici).⁵² Poleg tega pa so menihi gojili tudi kiparstvo in slikarstvo. Zelo važen pa je bil samostan za okolico tudi v prometnem oziru. Saj je bila Bistra edina, ki je v srednjem veku in pa zlasti pod izvrstnimi priyorji-gospodarji v 17. stoletju kultivirala barsko tlo ter kopala tu potrebne jarke v svrho osuševanja.

V bližnji okolici Vrhnike na Lesnem brdu so bivali plemiči Baumkircherji,⁵³ katerim je leta 1457. podaril grad takozvani Baumkircherjev stolp cesar Friderik. Najmogočnejši iz te roduvine je junaški Andrej Baumkircher,⁵⁴ ki je okoli leta 1440. prišel na dvor. Pomagal je često kralju v stiskah, zlasti ko je bil ta oblegan na Dunaju. Zato pa je pričakoval od cesarja bogatega plačila. Ker ga ni dobil, je začel pleniti in osvojevati mesta po Štajerskem. Friderik pa je s silo napravil konec tem razmeram. Pozval je upornika v Gradec, ga dal tam prijeti in obglaviti. Pripovedka, ki jo je zapisal Gruden po pripovedi iz okolice Vrhnike prča, da je bil rod Baumkircherjev v lasti številnih posestev v okolici Vrhnike in Horjula. Ti plemiči so bili sosedje polhograjskih gospodov, ki so tudi po njih podedovali posest.

6. Protestantški časi na Vrhniki.

Tudi na Vrhniki in v bližnji okolici je našla nova vera svoje prijatelje. Za Lutrov nauk se je zlasti ogrevala trška gospoda iz Brega na sestankih, ki so se vršili ali v hiši M. Perko-ta, ali H. Flacken-a.⁵⁵ Eden najbolj zagrizenih in gorečih pristašev protestantskega gibanja pa je bil Janez Hoffmann, posestnik in oštir na Bregu. Hiša lekarnarja Hočevarja je bila last te rod-

bine do srede preteklega stoletja. Hoffmannova rodbina je izumrla v moškem kolenu šele okrog 1905. leta.⁵⁶ Ta zastopnik v 17. in 18. stoletju odlične vrhniške rodbine se je tudi polastil bistriškega samostana, kateremu je bil tri leta oskrbnik in samovoljni gospodar.⁵⁷

To protestantsko gibanje pa je zajelo tudi cerkvene kroge. Mgr. Jurij Kozina se je kot župni vikar na Vrhniki (1634—1636) začel udajati reformacijskim idejam. Zato je bil degradiran za kaplana in pozneje celo odstavljen.⁵⁸ Najbolj žalostne posledice pa so se pokazale v bistrškem samostanu. Opat Gregor (1552 do 1564.) je bil v zvezi z ljubljanskimi protestanti in podpiral Trubarjevo književno podjetje. Leta 1564. je prestopil k protestantom in bil odstavljen od službe. Akti ga slikajo kot zapravljiivega upravitelja, ki je pustil samostanu mnogo dolgov, uničil skoro vinograde pri Kopru in dal v zakup velik kos zemljišča v bližini Bistre Janezu Flochu. Akti ga zovejo „prior apostata“, odpadnik.⁵⁹ Preprosto ljudstvo pa se ni toliko oprijelo novega nauka, pač pa so težki časi: strašna kuga, ki je morila vsako desetletje v naših krajih, kmečki upori in turški navali, ustvarili med ljudstvom neko bolešno razpoloženje, ki išče izhoda v vsakovrstnih zablodah. Nastopali so različni mučeniki „in štiftarji“, ki so se večkrat zamaknili, mučili samega sebe in se zvijali. Hoteli so celo zidati svojo cerkev na Stari Vrhniki.⁶⁰ Ker jim niso dopustili, se je bilo bati kmečkih uporov. Tem mučenikom, ki so se metali, je pridigal mežnar in razni svetni ljudje.

7. Doba procvita Vrhnike v XVII. in XVIII. stoletju.

Vrhniški trg, katerega grb in sliko prinaša prvič Valvazor, je dosegel svojo zlato dobo v XVII. in XVIII. stoletju. Ljubljana je bila takrat pravzaprav edina prometna pot preko barja, ker je vsakdo raje udobno potoval po njej, kot po izredno slabi cesti od Ljubljane preko barja na Vrhniko. Tudi vse trgovsko blago, ki je prihajalo iz Italije in se tja pošiljalo, se je prevažalo v velikih in malih čolnih po Ljubljani.⁶¹ Tako je bila torej Ljubljana glavni pospeševatelj in vzrok trškemu procvitu. O njej pravi Valvazor⁶² sledeče: „Ljubljana je polna čolnov in nosi vsakovrstno blago, tako, ki prihaja iz Italije in tako, ki se pošilja tjakaj. Brodari se vedno, ponoči in podnevi, v malih in velikih ladjah. Male ladje so izdolbene iz enega samega debela, velike ladje pa iz obilih tramov in nosijo 300 centov. Ljubljana je vedno polna ladij. Vozi se po njej ravno tako gori kakor doli, ker leze tako počasi, da skoraj ni opaziti, ali stoji ali teče. O povodnjih nastane med Ljubljano in Vrhniko veliko jezero (ki se razteza dve ali še več milj na dolgo in široko) tako, da ni videti drugega kot le nekaj dreves, ki mole iz njega“.

Ves promet po Ljubljani so oskrbovali čolnarji, ki so bili združeni v bratovščini z lastno blagajno in zastavo. Njen namen je bil predvsem preskrba dostojnega pogreba udom in njihovim družinam ter inkorporiranje maš za umrlim. Okoli 1708. leta⁶³ so se ločili v velike in male čolnarje, z lastnimi bratovščinami.

Veliki čolnarji so bili v državni službi in so morali predvsem prevažati cesarsko blago, kajti plovba po Ljubljani je bila last deželnega kneza, ki je vzdrževal na njej sedem do devet velikih čolnov za prevažanje blaga in jih oddajal v najem ljubljanskim in vrhniškim čolnarjem. Kako izredno živahna je bila trgovina na Ljubljani priča ogromna vsota 7.000 gld., za katero je kupil ljubljanski magistrat od Ferdinanda 1564. leta plovno pravico z devetimi ladjami vred. V Valvazorjevem času so bile ladje zopet v cesarski lasti.⁶⁴

Mali čolnarji, ki so dobili svoje pravice potrjene šele leta 1755.,⁶⁵ so z malimi čolni prevažali blago, drva, les, pesek in tudi ljudi. Nosile so okrog 40 do 60 stotov. Malih čolnarjev je bilo na Vrhnikih 60, v Ljubljani 50, na Igu, Loki in Podpečju pa 30.⁶⁶ Vrhniški in trnovski čolnarji so si delili vožnjo po Ljubljani: Vrhničani so vozili po vodni struji, Trnovčani pa proti njej.⁶⁷

Poleg trškega sodnika za trg sam, je imel čolnarski ceh svojega cesarskega mitničarja (Obermauthner), pod katerega sodno oblast so ti spadali in je vodil zanje poseben urbar. Vzel je le sposobne ljudi, jih vpisal v imenik in zaprisegel, da redno žive in vestno vrše svoj posel. Ti so bili po cesarskih privilegijih odgovorni le mitničarju. Pod njega so prišli različni prepiri, ki so mogli nastati med čolnarji na Bregu ali na Ljubljani.⁶⁸

Posebnemu mitničarskemu uradu na Vrhnikih so stali v osemnajstem stoletju na čelu ces. kraljevi carinski uradniki. Obstojal je poseben državni magacin za uporabo carinarnici, zlasti za živahno žitno trgovino med panonsko nižino in Italijo. Magacin je sedanje skladišče pivovarne Union na Novi cesti, tik Ljubljane. Iz tržaške strani pa so pripeljali na Vrhniko mogočni parizarji, obloženi večinoma s kolonialnim blagom, sladkorjem in kavo. Kar je bilo predmetov, ki ne bi dolgo časa vzdržali v skladišču, so odpeljali s parizarji takoj dalje. Poleg tega je imel tudi Idrijski državni erar za svoj rudnik mogočno skladišče, današnje sosednje Jelovškovo skladišče na Novi cesti. Nadvojvoda Karol je znatno dvignil idrijski rudnik. Tolminci, ki so že ob začetku rudnika dali zanj znaten del delavcev, so še obdržali pravico tovorjenja živega srebra. Tovorili so največ po „Stari cesti“ čez Veherše na Vrhniko, od koder se je živo srebro prevažalo po vodi do Ljubljane. Na to dobo še danes spominja Idrijska cesta.⁶⁹

Po Ljubljani se je 15. septembra 1660-tega leta pripeljal na Vrhniko cesar Leopold in od tod odpotoval na Trst.^{69a} Po isti vodni poti je po poklonitvi stanov v Ljubljani prišel tudi Karel VI. 30. avgusta 1728. leta in sprejel vrhniško gospodo na Bregu

v takozvani Kolinski hiši (Collinisches Haus) ter nato odpotoval v Trst.

V prvih desetletjih je bila za istega vladarja zgrajena z velikanskimi žrtvami cesta na Trst. Po tej novi cesti, ki je vzela precej prometa vrhniškim čolnarjem, je bil zadan prvi udarec zlatim časom na Ljubljani. Čolnarjem se je skrčil zaslužek, ko so se začeli težko naloženi parizarji pomikati po novi državni cesti.⁷⁰

Ni čuda, da je ob tako živahnem prometu blagostanje Vrhnik v 17. in 18. stol. tako zraslo. Trg sam opisuje Valvazor sledeče: „Ta trg je precej velik in zazidan z mnogimi hišami. Tu stanuje tudi mnogo trgovcev, posojevalcev konj, tovarnikov in vsakovrstno ljudstvo, ki se živi od ceste. Povsod tod se dviguje divje gorovje proti Italiji, ki ga zovejo Hrušica. Da se preide to divje gorovje, se navadno poslužuje tovarnih konj, ker kamnito tlo ni prikladno za nemške konje, niti znosno, ampak ti takoj na njej začno šepati, zato ti niso tu uporabni. Tako tu torej tudi človek ni varen na takem konju, ki je navajen iti po tako trdi poti.“⁷¹

Prav značilna je tudi delitev Vrhnik v stanovskem oziru na tri dele. Čolnarji in cigarji (od nemško ziehen = vleči), ki so vlečili z vrvmi ladje proti toku, raznovrstni trgovci in trška gospoda so bivali predvsem na Bregu, katerega glavni del je bil od mostu pri Ljubljani do Sv. Lenarta, obsegajoč tudi skladišča ob reki. Tu je imela svoj sedež čolnarska bratovščina. Kot zaščitnika so častili sv. Miklavža na Kurenu nad Vrhniko. Danes spominja nanjo le še čolnarsko bandero pri Sveti Trojici, ki ima na eni strani upodobljeno Sv. Trojico nad Ljubljano z Ljubljano, na drugi strani pa Sv. Miklavža nad Ljubljano z Vrhniko. Na vodi so čolni s čolnarji v narodnih nošah.⁷² Bandero je že močno najedel zob časa, tako da ni več uporabno za procesije.

Na vasi so stanovali predvsem kmetje, ki so se poleg obdelovanja zemlje pečali tudi s tovorjenjem, prevažanjem ter posojevanjem konj. S tem v zvezi je obstojala tudi bratovščina za lastnike konj iz osemnajstega stoletja.⁷³ Nanjo še spominja oltar svetega Štefana pri Sv. Trojici iz druge polovice 17. ali začetka 18. stol.⁷⁴

Okrog farne cerkve Sv. Pavla v Hribu pa se je začela že zelo zgodaj razvijati usnjarska obrt, opirajoča se na ugodno lego ob prometni cesti na Trst in zadostno vodno silo ob Hribskem potoku. Močno je bila razvita prav do preteklega stoletja, saj je bilo tu devet usnjarskih podjetij. Še danes se nahaja v Hribu precej zastopana ta obrt. Ugodna lega ob novi prometni cesti, železnica, zadostna vodna sila ter močna tradicija so bili vzroki naselitve moderne tovarniške industrije (Pollak). Strojarska bratovščina je imela svoje prostore na Vasi v hiši sedanje gostilne pri Gregatu (Stržinar), imenovani „na Gerberk“.⁷⁵ Tu so imeli svojo zastavo in izobešen svoj ščit ob priliki raznih prireditvev.

Zastava, ki je že zelo najedena od zoba časa, je trikotne oblike. Oljnata slika na ovalnem platnu predstavlja na eni strani Brezmadežno, na drugi strani pa drži lev med šapami trojni simbol strojarske obrti. Simbolni ščit je večja skrinjica s steklenimi stenami. V njej sta dva leva s krono na glavi, ki držita v prednjih šapah simbolno strojarsko orodje. Na skrinjici je napis: „Loh- und Rothgärber Bruderschaft. Strojarska bratovščina“.⁷⁶

V zvezi s precejšnjim razvojem strojarske obrti pa je tudi cvetela čevljarska obrt, ki je bila združena v lastno bratovščino. Njihovo bandero je še sedaj shranjeno v cerkvi Sv. Trojice s sliko zaščitnikov čevljarjev Sv. Krispina in Krispinijana. Bandero se nosi na Telovo za procesijo. Danes čeha ni več, ali njen glavni namen se je ohranil še vedno, skrb za dostojen pogreb svojih članov, za katere pa ni potrebno, da so čevljarji.⁷⁷

8. Vrhnika za časa francoske Ilirije.

Še preden je Vrhnika videla francoske čete, ki so prikorakale na Vrhniko 19. maja 1809. leta,⁷⁸ katero so Avstrijci brez boja izpraznili, imamo poročila župnika Cudermana (1799—1801) in Tomazina (1802—1819) o nasiljih, ki so jih povzročali francoski vojaki na Vrhniku. Cudermann poroča o postopanju Francozov ordinarijatu:⁷⁹ Dne 28. marca 1797. leta so mu francoski vojaki vzeli suknjen plašč (vatel po 3 gld.), ko se je vračal iz bolnice epidemično bolnih. Nato je prišel v roko štirim huzarjem, ki so ga spremljali do župnišča in izsilili od njega štiri srajce iz domačega platna. Nato sta ga obiskala v sobi dva sovražna jezdeca, ki sta odprla klečalnik in vzela mošnjo, v kateri je bilo 50 gld. Ko so se popoldne vrnili iz Bistre, so mu ukradli dve neoprani srajci, štiri robce in ene platnene hlače. Ko se je dan pozneje vračal od obhajila, so mu na cesti javno pretipali žepe in mu vzeli tri goldinarje, ki jih je namenil za reveže. Popili so, ali pa v posode vzeli iz kleti 140 poličev vina in odnesli svinjsko meso, kruh, jajca, slanino ter napravili večerjo za devetnajst častnikov, ponoči pa so sežgali ograjo vrta. Isti poroča dalje, da je neki jezdec na begu proti Ljubljani ukradel nekemu kmetu 600 goldinarjev v gotovini in sedem srajc.

Radi silnih kontribucij, ki jih je v začetku deželi nakladal Francoz, so se začeli povsod upori. Slično kot drugod so tudi podložniki Bistre napadli graščino ter izsilili vrnitev težkih dajatev Francozu.⁸⁰

Z urejeno francosko upravo v Ilirskih deželah so nastopili tudi za Vrhniko še dokaj ugodni časi, kljub temu, da je bil močno oviran promet po Ljubljani. Za francoske okupacije se je nahajal urad trškega sodnika⁸¹ in mera v Lenarčičevi sedaj dvonadstropni hiši na Cankarjevem trgu (Črni orel).⁸² V tej dobi je bilo na Vrhniku tudi francosko mirovno sodišče, katerega sodnik

je bil nadarjeni francosko govoreči dr. Jean Oblak, ki je bil obenem tudi oskrbnik Bistre. Mer francoske občine pa je bil pivovarnar in dobavitelj Valentin Klemenčič, ki je pa leta 1821., v svoji sijajno opremljeni hiši (Globus), sprejel tudi avstrijskega cesarja Franca I., ko je prihitel nasproti kralju iz Neapla. Tajnik vrhniške občine je bil v tej dobi Anton Jelovšek, ki je postal nekaj let na to prvi vrhniški župan, imenovan po novi uredbi nadsoodnik.⁸³ Doba francoske uprave pa je bila kratkotrajna. Že 28. septembra 1815. leta se je moral italijanski podkralj Evgen pred avstrijsko vojsko umakniti preko Vrhnike po Tržaški cesti proti Planini in Trstu, boječ se obkoliitve.⁸⁴

9. Vrhnika v XIX. stoletju in propad čolnarstva na Ljubljani.

Po prvem razpustu čolnarskega ceha po Jožefu II. 1787. leta in še bolj pa po drugem 1804. leta, je začelo življenje na Ljubljani hirati, zlasti še, ko je izšel 1825. leta brodarški zakon, po katerem je bilo čolnarjenje po Ljubljani in prevažanje blaga med Ljubljano in Vrhniko svobodno. Podjetnik je moral biti le več čolnar, moral se je priglasiti oblastem in plačati davek.⁸⁵ 1840. leta se je pojavil v Ljubljani parnik „Nadvojvoda Ivan“, ki je dobil pravico vožnje med Ljubljano in Vrhniko za 15 let, toda ni se obnesel.⁸⁶ Že 1845. leta je bil prepeljan po delih preko Ljubelja na Vrbsko jezero. Parnik je bil 28 metrov dolg in štiri metre širok. Prvo poskusno vožnjo je naredil v dveh in tričetrt ure. Radi slabe vodne poti in ovinkov pa se ni obnesel prav tako kot parnik Karla Kotnika z Vrhnike leta 1898., ki je bil namenjen osebnemu in tovarnemu prometu.

Kolikor bolj je pešalo čolnarsko življenje, toliko živahneje pa se je razvijal prevozniški promet po Tržaški cesti, ob kateri so nastale številne vrhniške gostilne. Od Vrhnike so vozili Vrhničani na sever do Mürzzuschlaga, proti jugu pa do Mantue. Na mantovske voznike še sedaj spominja stara gostilna Mantua ob Novi cesti na Cankarjevem trgu.⁸⁷

V zvezi z vedno slabšim prometom na Ljubljani pa se je Vrhnika potrudila, da je dobila od cesarja Ferdinanda dovoljenje tržnih dni na določene čase in vsako leto, sedem letnih in štiri živinske sejme. Listina je datirana na Dunaju z dnem 12. 9. 1846. in potrjena s cesarskim podpisom in državnim pečatom.

28. junija 1857. leta je stekla železniška proga iz Ljubljane na Trst. Ta dan lahko imenujemo črni dan v zamiranju vsega vrhniškega prometa na Ljubljani. Od nekdanj tako živahne plovbe ni ostalo drugega kakor nekaj čolnov, ki služijo prevažanju opeke in kamenja. Z graditvijo lokalne proge 1899. l. in tempom modernega življenja pa skuša kraj zopet pridobiti prejšnjo živahnost v prometu.

Od starih stavb se je ohranilo do danes prav malo. Številni požari, tako leta 1606, 1628, 1652, 1670, 1728 in 1878, so uničili stare vrhniške arhitekture.⁸⁸ Izmed teh je bil v srednjem veku največji požar v letu 1652, in zlasti še 1670.⁸⁹ Po Valvazorjevem bakrorezu je tvoril Breg od Svetega Lenarta pa do Ljubljaničeve lepo arhitektonsko zaključeno celoto, ki pa je bila razbita z graditvijo tržaške ceste. V tem delu se tudi nahajajo edine pomembnejše profalne stavbe,⁹⁰ tako občinsko poslopje, prezidano v začetku 19. stoletja, s kamenitim portalom in vdelano ploščo 1554, dalje Lenarčičeva hiša na Cankarjevem trgu ter Lovrenčičeva hiša pri Ljubljaniči s kamenitim portalom z letnico 1808, ter z dvojnimi redom arkad. Izmed stavb na Vasi je značilna edino „Repova hiša“ iz leta 1700. Tod mimo je namreč nekdanj peljala Idrijska cesta. Drugače je večina tip trških starejših hiš enonadstropen, medtem ko ima Vas pritlične kmečke hiše. Prav tako so v Hribu vse hiše ob hribskem potoku enonadstropne, zlasti one usnjarskih podjetij.

10. Stare vrhniške rodbine.⁹¹

Cvetoča trgovina in z njo združeno bogastvo je povzročilo, da se je marsikatera vrhniška rodbina povzpela do precejšnje veljave in moči. Izmed vseh teh starih rodbin pa je ostala do danes le Jelovškova, ki je potegnila svoj rodovnik do leta 1428. Jelovškovi so bili precej premožni. Njihov pradom je Repova hiša na Vasi, nekdanj gostilna, ko je tod mimo v 18. stol. vodila Idrijska cesta. V zakupu so imeli razne davščine in desetine. Bili so skozi stoletja vrhniški župani in kot že omenjeno vneti podpiratelji Sv. Trojiške cerkve.

Jako bogata rodbina so bili tudi Kalini, ki so imeli ogromna posestva, segajoča tja do Podlipe. Sedanje občinsko poslopje je bilo v 17. in 18. stoletju last te rodbine. Svoj čas je bilo to poslopje graščina in je imelo svoje podložne kmete. Ko je pa ta rodbina izumrla, so bili njeni nasledniki Dietrichi, ki so pa vse premoženje zapravili, na kar je prišlo vse v roke bogatega Jurija Kotnika, znanega vrhniškega mecena.

Vrhnika pa je imela tudi svoje plemiške družine. Ena izmed njih so bili Siebeneggi (Šibeniki), ki so pa s Ferdinandom pl. Siebeneggom leta 1789 izumrli. Dalje so bili tudi Garzarolliji, ki so imeli Verbičevo posestvo (Andrejčeto) in pred tem hišo Zore dr. Lovrenčičeve. Imeli so nad 100 let v dednem zakupu vrhniško pošto, ki se prvič omenja l. 1617. (poštar je bil takrat Janez Flach). 1797. leta pa so jo prevzeli Obrezovi in jo vodili do začetka našega stoletja. Iz protestantske dobe in pozneje je znana družina Hoffmann von Hoffmanspiel, koje člani so bili večkrat trški sodniki.

Viri in literatura.

- ¹ Jože Rus, Prometnogeografska dinamika gornjega Jadrana s posebnim ozirom na Jadranska vrata in Trst. Narodna starina str. 12, 16.
- ² Balduin Saria, Slovenija v starem veku, Naša Slovenačka, Glas. jug. prof. društva XI. knj., str. 507, 508.
- ³ Saria, Slovenija v starem veku, str. 508.
- ⁴ Nauportus, nastalo iz navis = ladja, portus = pristanišče.
- ⁵ Fr. Ratzel, Die Alpen inmitten der geschichtlichen Bewegungen, Zeitschrift D. Ö. A. V. Bd. XXVII., str. 82.
- ⁶ Strabo, Geographica IV.
- ⁷ Tacitus, Annales I., 20.
- ⁸ Putick, Rutar, Vrhovec.
- ⁹ Anton Melik, Razvoj Ljubljane, Geografski Vestnik V.—VI., str. 96, 97. Ostanki takih cest so se odkrili pri Lukovici, Brezovici in Kušljanovem gradu, Müllner, Emona, Laibach 1879, str. 21, 24.
- ¹⁰ Natančno o nasebini Jenny S., Grabungen im antiken Nauportus (Oberlaibach). Jahrb. d. k. k. Zentralkommission, IV. Bd., 1906, 279—282, s priloženo situacijsko karto mostu čez Ljubljanico: Tafel XI.
- ¹¹ Premerstein-Rutar, Römische Strassen und Befestigungen in Krain 1899, str. 11.
- ¹² Rutar Simon, Rimska cesta Aquileia-Siscia. Izvestja muz. dr. za Kranjsko IX. let., s. 33.
- ¹³ Po ustni izpovedi Mihevca Ivana in časopisnem poročilu o tem izkopavanju.
- ¹⁴ Jenny, Grabungen im antiken Nauportus, 267—279. — Glej istotam situacijsko karto tabora. Tafel XI.
- ¹⁵ W. Schmid, Römische Forschung in Österreich 1912—1924. Röm.-German. Kommission, 15. Bericht, 1923/24, str. 185.
- ¹⁶ Premerstein-Rutar, str. 12.
- ¹⁷ Rutar, Izvestja IX., str. 32, 33.
- ¹⁸ Premerstein-Rutar, str. 13.
- ¹⁹ W. Schmid, Röm. Forschung in Österreich 1912—1924, str. 186.
- ²⁰ Fritica, ime nastalo iz Fortezza. Najbrž je bila tu že v rimski dobi kaka mala utrdba ob cesti.
- ²¹ Rutar, str. 33, Premerstein str. 12.
- ²² Tacitus, Ann. I. 20.
- ²³ Ann. I. 20.
- ²⁴ A. Müllner, Emona, Laibach 1879. Str. 283, napis 170. Aequorna je spadala v skupino obrečnih božanstev, kateri so postavljali zaobljube trgovci in čolnarji ter brodniki: Vodnik po zbir. nar. muz. v Ljubljani (Ložar) str. 72.
- ²⁵ A. Müllner, Emona, 284 str., napis 172.
- ²⁶ Emona, 285 str., napis 173.
- ²⁷ Karl Kovač, Beiträge zur Geschichte Krains, Carniola II., str. 163.
- ²⁸ Stanko Skvarča, rokopisno gradivo za zgodovino Vrhnike.

- ²⁰ Franc Komatar, Ein Copialbuch des Klosters Freudenthal, Mitt. d. Mus. Ver. f. Krain. XIII. Jhg., 20. regest. Listina z dne 2. II. 1518.
- ²¹ Mitt. d. Mus. Ver. 1896, str. 12.
- ^{21a} Mitt. d. Mus. Ver. f. Krain, 1896, str. 12.
- Peter Hitzinger, Das Karthäuserstift Freudenthal, Klun. Archiv für die Landesgeschichte des Herzogtums Krain 1852, II./III., str. 126.
- ²² Valvazor, die Ehre XI., str. 422 sl.
- ²³ Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda str. 880, 951.
- ²⁴ Leopold Podlogar, Zgodovina naših trgov in mest. Vrhnika. Vrtec 64. letnik, str. 152.
- ²⁵ Valvazor, die Ehre XI., 423.
- ²⁶ Anton Koblar, Kranjske cerkvene dragocenosti I. 1526. Izvest. muz. dr. za Kranjsko V., 1895, str. 80 sl. in 195 sl.
- ²⁷ † Ivan Vrhovec, Zgodovina Šentpeterske fare v Ljubljani, Zbornik matice slovenske V. 1905, str. 7.
- ²⁸ Josip Gruden, Cerkvene razmere v XV. stoletju, str. 53. Komatar, Ein Copialbuch, Mitteil. d. Mus. Ver. f. K. XIII. Jhg. Herr Mathei Vicari dacz sant Pauls.
- ²⁹ Farna kronika.
- ³⁰ Vrhovec, Zgodovina Šentpeterske fare, str. 8.
- ³¹ Podlogar, Vrhnika str. 139.
- ³² Valvazor, die Ehre 782, 783.
- ³³ Vrhovec, Zgod. šentp. fare, str. 14 sl.
- ³⁴ Marijan Marolt, Dekanija Vrhnika, Umetnostni spomeniki Slovenije, Ljubljana 1929, str. 29.
- Peter Hitzinger, die Neue Pfarkirche in Oberlaibach, Mitt. d. hist. Ver. VI., 1851, str. 89.
- ³⁵ Podlogar, Vrhnika, str. 123.
- ³⁶ Anton Jellouschek, Historische Miscellen mitt. d. hist. Ver. f. 1854, str. 15.
- ³⁷ Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, str. 450.
- ³⁸ Farni arhiv.
- ³⁹ Glej točko 34, str. 36.
- ⁴⁰ Die Ehre VIII., str. 783.
- ⁴¹ Stanko Skvarča, rokopisno gradivo za zgodovino Vrhnike.
- ⁴² Marolt, Dekanija Vrhnika, str. 44.
- ⁴³ Škofijski arhiv po prepisu Stankota Skvarča.
- Podlogar, Vrhnika str. 139.
- ⁴⁴ Farni arhiv, Danes šteje župnija 5820 duš, takrat je imela fara 27 podružnic!
- ⁴⁵ Obširneje o Bistri: Milkoviz, die Klöster in Krain, Archiv f. österr. Gesch. 74. Bd., str. 375—401.
- Valvazor, die Ehre XI., str. 139—145.
- Peter Hitzinger, Karthäuserstift Freudenthal, str. 120—140.
- ⁴⁶ Mitteil. d. Hist. Ver. 1854, str. 89, 91.
- ⁴⁷ Gruden Josip, Verske in gospodarske razmere bistriškega samostana v reformacijski dobi, Carniola 1910, str. 89—97.
- Isti, Zgodovina slovenskega naroda, str. 682.
- ⁴⁸ V protestantsko dobo je postavljena tudi zgodovinska povest Kralj Matjaž, spisal Franc Remec. Delo je tendenčno in sloni na napačnih zgodovinskih osebnostih. V tej dobi (1570), je bil priyor Andreas Weiwoditsch (1564—1581) in nato Primus Jobst (1582—1588). Priorja Ahacelja in Celestina pa bist. nekroglog ne pozna!
- ⁴⁹ J. Walner, Wirtschaftliche Verhältnisse und Hausordnung der Kart-häuse Freudenthal im J. 1659. — Mitt. d. Mus. Ver. V. 1892, str. 83.
- ⁵⁰ Mitt. d. hist. Ver. 1854, str. 19, vse premoženje cenjeno na 200 tisoč fl.
- ⁵¹ Originalna kupna pogodba v privatni vrhniški lasti.
- ^{51a} Marolt, Dekanija Vrhnika, str. 88.

- ⁵² Gruden Josip, Zgodovina slovenskega naroda 111.
⁵³ Valvazor, die Ehre XL., str. 276 sl.
⁵⁴ Gruden Josip, Zgodovina slovenskega naroda, str. 278, 280.
⁵⁵ Mitteil. d. hist. Ver. f. Krain 1864, str. 55.
⁵⁶ Rokopisno gradivo za zgodovino Vrhnike, Stanko Skvarča.
⁵⁷ Carniola 1910, str. 89 sl. Gruden Josip, Zgodovina slovenskega naroda, str. 682.
⁵⁸ Farna kronika.
⁵⁹ Glej točko 57.
⁶⁰ Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 685.
⁶¹ Die Ehre XL., str. 422, 23.
⁶² Die Ehre II., str. 154.
⁶³ Simon Rutar, Zur Schiffahrt auf der Laibach, Mitt. d. Mus. Ver. V. 1892, str. 65 sl.
⁶⁴ Argo IX., 28 ima letnico 1718.
⁶⁵ Gruden Josip, Zgodovina slovenskega naroda 1051.
⁶⁶ Vrhovnik Ivan, Trnovska župnija v Ljubljani, 1953, str. 51.
⁶⁷ Rutar Simon, Zur Schiffahrt, str. 65 sl.
⁶⁸ Gruden Josip, Zgodovina slovenskega naroda, str. 1051.
⁶⁹ Argo IX., 67 str.
⁷⁰ Rutar, Mitt. d. Mus. V., str. 80.
⁷¹ Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 1055.
⁷² Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 898.
⁷³ Vrhovnik, Trnovska župnija, str. 61.
⁷⁴ Die Ehre, XL., str. 422/23.
⁷⁵ Marolt, Dekanija Vrhnika, str. 45.
⁷⁶ Skvarča Stanko, Rokopisno gradivo.
⁷⁷ Marolt, Dekanija Vrhnika, 41.
⁷⁸ Po ustnem poročilu starega strojarskega mojstra Jeršinovec Frica.
⁷⁹ Danes hrani oboje Leskovec Janez (pd. Košutov) Gradišče št. 256.
⁸⁰ Čevljarsko knjigo vodi 78letni Homovc Franc iz Hriba.
⁸¹ Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, str. 48.
⁸² Farna kronika.
⁸³ Jos. Mal, Zgod. slov. nar., str. 65, 64.
⁸⁴ Zadnji trški sodnik, po sedanje župan, je bil Janez Mihael Kobetisch, trški kirurg.
⁸⁵ Vrhnika ni imela lastne trške hiše do 19. stoletja.
⁸⁶ Stanko Skvarča, rokopisno gradivo za zgodovino Vrhnike.
⁸⁷ Mal, Zgod. slov. nar., str. 85.
⁸⁸ Mal, Zgod. slov. nar., str. 556.
⁸⁹ Glej točko 66., Argo IX. 1901, str. 47.
⁹⁰ Argo IX. 1901, str. 9.
⁹¹ Marolt, Dekanija Vrhnika, str. 27.
⁹² Valvazor, die Ehre XL., str. 423.
⁹³ Marolt, Dekanija Vrhnika, str. 48, 49.
⁹⁴ Stanko Skvarča, Rokopisno gradivo.

NATISNILI J. BLASNIKA NASL.
UNIVERZITETNA TISKARNA, LITOGRAFIJA D. D.
V LJUBLJANI.
ODGOVOREN L. MIKUŠ.

